

Nr 272.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående statens bosättningslån; given Stockholms slott den 7 maj 1943.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 7 maj 1943.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t på min hemställan dels under femte huvudtiteln, punkterna 23—25, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1943/44 beräkna till statens bosättningslån: ersättning åt ortsombud ett förslagsanslag av 45,000 kronor, till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken ett förslagsanslag av 75,000 kronor och till statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet ett obetecknat anslag av 15,000 kronor,

dels ock under kapitalbudgeten, statens utlåningsfonder, punkten 3, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för nämnda budgetår till statens bosättningslånefond beräkna ett investeringsanslag av 4,500,000 kronor.

Jag ber nu att få till fortsatt behandling upptaga dessa anslagsfrågor ävensom därmed sammanhängande spörsmål.

1. Gällande bestämmelser m. m.

Sedan 1937 års riksdag beslutat inrättandet av en statens utlåningsfond, benämnd statens bosättningslånefond, har Kungl. Maj:t den 30 september 1937 utfärdat kungörelse (nr 809) om statliga bosättningslån. Denna kungörelse har sedermera undergått smärre ändringar genom kungörelserna den 27 maj 1938 (nr 204), den 10 mars 1939 (nr 94), den 16 maj 1941 (nr 281) och den 15 maj 1942 (nr 312). De bestämmelser, som numera gälla i ämnet, äro i huvudsak följande.

Trolovade eller äkta makar kunna på ansökan erhålla bosättningslån för inköp av möbler eller andra bosättningsföremål, vilkas anskaffande förändras av äktenskapets ingående.

Bosättningslån utgår av statens bosättningslånefond, som förvaltas av riksbanken.

Såsom villkor för erhållande av bosättningslån gäller:

a) att de lånesökande äro i behov av medel för anskaffandet av erforderliga bosättningsföremål,

b) att lånets upptagande är tillrådligt med hänsyn till de lånesökandes egna villkor och intressen,

c) att de lånesökande tecknat sjukförsäkring, som kan anses tillräcklig med hänsyn till deras ekonomiska villkor, eller i annan ordning skaffat sig liknande trygghet,

d) att de lånesökande gjort sig kända för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet ävensom, i den mån betingelser härför förelegat, ådagalagt sparsamhet, samt

e) att, där de lånesökande äro äkta makar, särskilda omständigheter föränlett dem att först efter äktenskapets ingående göra låneansökningen.

Då särskilda skäl därtill äro, må bosättningslån beviljas lånesökande, oaktat de icke uppfylla det under c) stadgade villkoret.

Låneansökan av äkta makar skall avlämnas inom sex månader från äktenskapets ingående. I ömmande fall må dock ansökan, som avlämnats senare, upptagas till prövning.

Bosättningslån må ej beviljas till högre belopp än 1,000 kronor. Sådant lån skall förräntas efter fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot, som fastställas av Kungl. Maj:t. (För lån som utlämnas under innevarande budgetår är räntan bestämd till 4 procent.)

Bosättningslån skall amorteras i sådan ordning, att lånet är återbetalt senast fem år efter utlämnandet.

Ansökan om bosättningslån göres å en av riksbanken fastställd blankett och inlämnas till ett särskilt ordsombud i den kommun, där mannen är bosatt.

Såsom ordsombud fungerar inom varje kommun en av kommunen för en tid av två år vald person. Ordsombudet har att å ansökningshandling teckna yttrande dels rörande riktigheten av de uppgifter, som meddelats av sökandena, och dels i de andra hänseenden, som angivas i ansökningsblanketten. Äro sökandena bosatta inom skilda kommuner skall ombudet därefter översända handlingarna till ombudet i den kommun, där kvinnan är bosatt. och skall jämväl sistnämnda ombud yttra sig i ärendet.

Det ordsombud, som sist handlagt ärendet, skall därefter utan dröjsmål översända handlingarna till riksbankskontoret för det lånedistrikt, inom vilket sökandena ämna efter giftermålet vara bosatta.

Sedan handlingarna inkommit till riksbanken, beslutar banken i ärendet.

Förfallen ränta och amortering skola inbetalas till riksbanken. Banken äger medgiva uppskov med betalning av ränta och amortering.

Avlider låntagare och skulle därefter lånets återbetalning bereda synnerlig svårighet för den andre låntagaren, eller, där sådan icke finnes, för den avlidnes efterlevande, kan Kungl. Maj:t på hemställan av riksbanken medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet med avseende å statens hela återstående fordran eller del därav. Sådan befrielse kan ock medgivas, därest låntagarna eller endera av dem efter det lånet beviljats fått sin försörjningsplikt så utökad, att därigenom uppkommit synnerlig svårighet att återbetala lånet. I dylika fall eller då eljest ingen eller ringa utsikt finnes, att lån kommer att återbetalas, kan Kungl. Maj:t på hemställan av riksbanken meddela beslut om avskrivning.

Under vissa förutsättningar kan riksbanken besluta, att beviljat lån skall uppsägas till omedelbar betalning.

Kungl. Maj:t har vidare den 30 september 1937 utfärdat kungörelse (nr 810) angående ersättning åt ordsombud för yttranden över ansökningar om statliga bosättningslån. Enligt denna kungörelse äger ordsombud att av statsmedel utfå ersättning med tre kronor för varje ansökan, varöver ombudet yttrat sig, dock att, där jämväl annat ordsombud yttrat sig över ansökningen, ersättningen utgår med allenast två kronor.

För sitt bestyr med bosättningslånen erhåller jämväl riksbanken särskild ersättning. Sålunda äger riksbanken uppbära ersättning med fem kronor för varje behandlad ansökning. Vidare uppbär riksbanken ersättning för bankens kostnader för indrivning av till betalning förfallna bosättningslån med dels 10 kronor för varje till indrivning genom riksbankens ombudsmän överlämnat lån, dels ock ersättning för de särskilda utgifter, som banken fått vidkännas i samband med indrivningen. Slutligen erhåller riksbanken gottgörelse för vissa smärre kostnader, som förorsakas riksbanken för annonsering och annan upplysningsverksamhet beträffande lån.

Från och med budgetåret 1937/38 till och med budgetåret 1942/43 hava å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder till statens bosättningslånefond anvisats reservationsanslag å tillhoppa 26.000.000 kronor, därav för sistnämnda budgetår anvisats 6.000.000 kronor.

Kostnaderna för ersättning åt ordsombuden bestridas från ett under femte huvudtiteln uppfört förslagsanslag rubricerat statens bosättningslån: ersättning åt ordsombud, vilket anslag för budgetåret 1942/43 upptagits till 27,000 kronor.

Vidare bestrides den ersättning, som tillkommer riksbanken för dess bestyr med bosättningslånen, från ett likaledes under femte huvudtiteln anvisat förslagsanslag, som benämnts statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken. Detta anslag har för löpande budgetår upptagits till 60,000 kronor.

Slutligen har för innevarande budgetår under femte huvudtiteln, rubriken statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet anvisats ett obetecknat anslag av 15,000 kronor. Från anslaget hava avlönats två inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga, vilka verkställt undersökning rörande behovet av och sättet för anordnande av rådgivningsverksamhet i samband med bosättningslånen.

2. Vissa statistiska undersökningar rörande bosättningslånen ävensom i anslutning till undersökningarna framlagda förslag.

Till en början vill jag erinra, att *besparingsberedningen* under år 1941 låtit verkställa en undersökning rörande bosättningslåneverksamheten. Denna undersökning, som huvudsakligen gällde frågan om fullgörandet av räntebetalning och amortering, visade, att av de 22,384 lån, som utlämnats intill den 30 november 1940 hade nämnda dag icke mindre än 5,157 varit nödlidande. I 4,388 fall hade riksbanken beviljat anstånd på grund av inkallelse till beredskapstjänstgöring eller av annan orsak, medan i 769 fall anstånd ej beviljats. I 692 fall hade lånen överlämnats till riksbankens ombudsmän för indrivning. Sedan förfallna amorteringar indrivits, hade 97 lån återförts till respektive huvud- eller avdelningskontor för fortsatt amortering enligt den ursprungligen fastställda planen. Å kvarstående 595 på indrivning beroende lån hade genom inbetalningar av smärre belopp (5—20 kronor) inbetalats sammanlagt 14,361 kronor, vartill kommo räntor till relativt stora belopp. Lagsökningsåtgärder hade vidtagits beträffande 225 lån.

Utvecklingen i berörda avseende efter den 30 november 1940 framgår av vissa av riksbanken lämnade uppgifter. Restantiernas antal har efter sistnämnda dag väsentligt ökats och allt fler lån synas hava blivit nödlidande. Såsom orsak härtill nämnes främst inkallelser till militärtjänst och de ekonomiska svårigheter, som i samband därmed drabbat ett stort antal nybildade familjer. Riksbanken har i de fall, då bristande betalningsförmåga förelagat, visat stor varsamhet vid indrivningen av lånen.

Besparingsberedningen har i anslutning till berörda undersökning framlagt vissa förslag till ändringar i gällande bestämmelser rörande bosättningslånen. Sålunda har beredningen rörande kontrollen över användningen av beviljade bosättningslån anfört följande.

Från många håll hade anmärkts, att statens bosättningslån ofta icke kommit till den användning som varit avsedd, då institutet infördes såsom ett

led i den statliga befolkningspolitiken för att underlätta bosättning vid nybildning av äktenskap. Det syntes besparingsberedningen, som om dylika klagomål i stor utsträckning hade sin grund i den brist på kontroll, som förelåge beträffande denna hjälpform.

Visserligen skulle ansökning om bosättningslån även innehålla en inköpsplan. Sökandena skulle sålunda å ansökningsformuläret teckna en specifikation å nyanskaffningen i vad den avsåge större möbler samt ange beräknad kostnad för dessa möbler och annan nyanskaffning. Men ehuru nämnda uppgifter lades till grund vid beviljandet av låneansökningen, funnes icke några garantier för att inköpen skedde efter den angivna planen. Ett av riksbankens avdelningskontor hade också meddelat, att sådan låneansökan, som upptog förslag till inköp av lyxmöbler, visserligen avsåges men att följden blivit att möbelhandlarna dikterade ett förslag till ansökan och sålde efter ett annat. Att fall förekommit, då lånat belopp över huvud icke använts för bosättningsändamål, vore känt genom dagspressen och hade även framhållits i vissa yttranden.

Beträffande social verksamhet gällde, att det allmänna noggrant måste följa hjälpbehovet. När hjälpverksamheten drevs utan aktgivande på om den fyllde ett socialt behov, riskerade den mycket lätt att bringas i vanrykte även i de delar, där den kunde tjäna ett stort ändamål. I de fall, där bosättningslånen endast lockade till lättsinnigt utökande av skuldsättningen vid ett äktenskaps ingående, vore det uppenbart, att de direkt motverkade sitt eget behjärtansvärda syfte.

Det syntes därför beredningen som en angelägenhet av första ordningen att tillse, att syftet med denna låneverksamhet bevarades. Endast för bosättningen nödvändiga artiklar borde ifrågakomma till inköp. Den kontroll, som erfordrades över att de upplånade medlen komme till avsett ändamål, torde kunna äga rum i den formen, att lånesumman eller i varje fall den väsentliga delen av densamma utbetalades mot av leverantören utställd kvitterad räkning, som av låntagaren attesterades.

Vidare har besparingsberedningen med anledning av de ganska stora lokala variationerna i antalet nödlidande lån i förhållande till antalet beviljade lån, vilket i viss mån tydde på olika kvalifikationer hos *ortsombuden*, föreslagit, att riksbanken såsom långivare själv tillsatte *ortsombuden*. Beredningen har därvid framhållit, att kommunerna på intet sätt bidroge till bosättningslånen finansiering och därför icke toge någon risk vid en slapp och felriktad lånepraxis. För den händelse riksbanken ansåge sig sakna tillräcklig personkännedom för att utse *ombuden*, har beredningen alternativt föreslagit, att *ombuden* skulle utses av länsstyrelserna.

Vidare får jag erinra, att Kungl. Maj:t den 26 september 1941 på initiativ av 1941 års befolkningsutredning uppdragit åt *socialstyrelsen* att enligt en av styrelsen i samråd med befolkningsutredningen utarbetad plan utföra vissa undersökningar rörande samhällets familjevårnande och barnavårdande verksamhet. Såsom ett första led i detta arbete har socialstyrelsen verkställt en statistisk undersökning rörande låntagare till statens bosättningslån.

Undersökningsmaterialet, som omfattar 6,243 under åren 1938—1941 utlämnade lån, har bearbetats i syfte att belysa

1) i vilken omfattning bosättningslån anlåtats inom olika befolkningsgrupper,

2) till vilka belopp bosättningslånen utgått till olika kategorier av låntagare m. m. samt

3) vilken betydelse bosättningslånen haft för familjebildningen och för de låntagande familjernas ekonomi.

Undersökningen visar, att bosättningslånen hava anlåtats i betydligt större utsträckning i stadssamhällen än på landsbygden och överhuvud taget i större utsträckning å industriorter än i jordbruksbygder.

De av undersökningen berörda bosättningslånen hava sålunda fördelat sig på följande sätt: 66.2 % på stadssamhällen, 32.6 % på landsbygden och 1.2 % utan uppgift om bostadsort.

Icke mindre än 4,646 eller 74.4 % av de lån, undersökningen omfattat, hava utlämnats till industri- och byggnadsarbetare. Lånen till lant- och skogsarbetare hava uppgått till 551 eller 8.8 % av samtliga. Procenttalen för övriga yrkesgrupper hava varit följande: 10.0 % för anställda i enskilda företag, 3.2 % för personer vid polis- och försvarsväsendet, 1.8 % för företagare, 0.8 % för anställda och tjänstemän i offentlig tjänst samt lärare och slutligen 0.7 % för utövare av fria yrken.

En ungefärlig jämförelse av männens yrkesfördelning inom å ena sidan bosättningslåneklientelet samt å andra sidan samtliga i äktenskap inträdda män under de närmaste föregående åren ger vid handen, att bland samtliga män, som inträdde i sitt första gifte, tillhörde bortåt en femtedel av arbetarna inom metallindustrien och annan fabriksindustri men mindre än en tiondel av arbetarna vid sågverk, byggnadsämnesindustri, byggnadsverksamhet samt jordbruk och skogsbruk bosättningslåneklientelet. Beträffande företagare, anställda m. fl. synes det relativa antalet låntagare till bosättningslån ha varit mycket litet.

Även i fråga om kvinnorna synas de industriella yrkena hava varit förhållandevis starkast representerade bland bosättningslåneklientelet. Uppgifterna om kvinnornas yrkestillhörighet äro dock tämligen ofullständiga såväl i bosättningslånematerialet som i befolkningsstatistiken.

Det högsta möjliga lånebeloppet 1,000 kronor har sökts av 68.8 % av de lånesökande men beviljats endast 32.5 %. I stort sett hava högre lånebelopp utgått till låntagare i städer och industriorter än till låntagare på den egentliga landsbygden. Medeltalet för beviljade lånebelopp hava utgjort för tjänstemän och anställda 947 kronor, för företagare och personer i fria yrken 866 kronor, för industriarbetare 836 kronor och för lant- och skogsarbetare 618 kronor. Med hänsyn till det med lånen avsedda syftet är det anmärkningsvärt, att mer än 100 lån beviljats till så låga belopp som 200 å 300 kronor. Lånebelopp om mindre än 500 kronor hava sökts och beviljats i förhållandevis större utsträckning inom Gotlands län samt mellersta och övre Norrland än inom andra delar av riket. De högre lånebeloppen om 800 kronor och däröver hava den största frekvensen i Stockholms stad samt Jönköpings, Mal-

möhus, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län och den minsta frekvensen i de norrländska länen.

Vilken betydelse bosättningslånen haft för familjebildningen och för de låntagande familjernas ekonomi är svårt att närmare angiva. Det framgår dock, att bosättningsklientelet uppvisar förhållandevis flera äktenskap i åldrarna under 30 år med avseende på män och 25 år med avseende på kvinnor än vad genomsnittssiffrorna för hela befolkningen ge vid handen. Undersökningen visar vidare, att lånen ofta sökts för att möjliggöra giftermål och bosättning på grund av kvinnans väntade nedkomst. Man torde sålunda kunna antaga, att bosättningslåneverksamheten bidragit till att legalisera förbindelser, som annars icke skulle ha lett till äktenskap. Det bör vidare i detta sammanhang påpekas, att antalet utomäktenskapliga barn under de senaste åren visat en påtaglig minskning såväl i absoluta tal som i förhållande till hela antalet levande födda. Bland orsakerna härtill torde den statliga bosättningslåneverksamheten kunna räknas.

En allmän uppfattning om inkomstförhållandena bland låntagareklientelet giva de uppgifter, som lämnats av 5,801 eller c:a 95 % av de lånesökande. Av dessa hade 4,387 enbart kontant inkomst och 964 kontant inkomst jämte naturaförmåner av olika slag. Medelinkomsterna per år för de redovisade familjerna med enbart kontantinkomst voro för Stockholm med förorter 4,627, för samtliga stadssamhällen 3,435 samt för landsbygden 2,204. För samtliga orter utgjorde den 3,051.

I 31.9 % av de c:a 4,000 äktenskap, där uppgift om kvinnans arbets- och försörjningsförhållanden kunnat erhållas, har hustrun uppgivit sig inneha förvärvsarbete, som hon ämnat sluta efter giftermålet. I 26.1 % har hustrun tidigare ej haft förvärvsarbete, och i 42 % har hon ämnat behålla sitt förvärvsarbete. I de båda förstnämnda fallen gäller, att familjens försörjning efter giftermålet huvudsakligen måste grundas på enbart mannens inkomst, och att giftermålet därför i allmänhet måste innebära en sänkning av parternas ekonomiska standard.

Låntagarnas hyreskostnader efter bosättningen hava varierat mycket starkt. I genomsnitt har årshyran utgjort i Stockholm med förorter 1,027 kronor, i Göteborg med förorter 683 kronor, i Malmö med förorter 603 kronor, i städer med 30,000—100,000 invånare 608 kronor samt på landsbygden 276 kronor. Mer än $\frac{2}{3}$ av hela antalet låntagare hava efter bosättningen haft lägenheter om ett rum och kök.

Uttalanden i låneansökningarna angående besparingar, skulder m. m. ha icke gjorts till föremål för statistisk bearbetning. Det har emellertid kunnat iakttagas, att kontanta besparingar i allmänhet icke förefunnits i nämnvärd utsträckning. Såsom skäl härför hava anförts försörjningsplikt mot föräldrar eller utomäktenskapliga barn, låg lön under lärotid, arbetslöshet och ojämna sysselsättningsförhållanden. I allmänhet hava heller icke skulder uppgivits. Tillgångar i form av inventarier, kläder m. m. har det varit svårt att erhålla någon uppfattning om. liksom å andra sidan ej heller avbetalningsskulder

o. d. i allmänhet synas ha uppgivits. Beträffande utrustning för bosättningen har i allmänhet linne o. d. nämnts. Köksutrustning, husgeråd, sängkläder torde i många fall hava kunnat påräknas såsom hjälp till bosättningen från föräldrar och anförvanter. Bosättningslånet skulle i huvudsak användas till nyanskaffning av större möbler, såsom matbord, buffé, ottoman eller andra liggmöbler, stolar o. s. v.

Såsom förut antytts hava två inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga verkställt en undersökning rörande rådgivningsverksamhet i samband med bosättningslånen. De sakkunniga hava varit arkitekterna Ingeborg Wærn-Bugge och Åke Huldt.

De sakkunniga hava i första hand velat klarlägga behovet av och förutsättningarna för rådgivning i samband med utdelandet av bosättningslån samt finna formerna härför.

I detta syfte har på åtta platser i landet dels utförts en enkät bland äldre låntagare, representerande samtliga år, under vilka bosättningslån utdelats, dels meddelats rådgivning till nya låntagare.

Enkäten, som omfattar 164 fall, varav 29 på landsbygden och 135 i stads-samhällen, har visat, att lånen hava avsevärd betydelse som stimulans för hembildningen och att de praktiskt taget utan undantag livligt uppskattats av låntagarna.

Vidare har man funnit, att låneklientelet genomgående synes bestå av ambitiösa och ekonomiskt skötsamma personer samt att de fall varit ytterligt få, där medlen ej använts till de ändamål, för vilket de avsetts: inköp av bohag.

Å andra sidan har det konstaterats, att lånesumman ofta disponerats felaktigt eller opraktiskt med hänsyn dels till de till förfogande stående medlens fördelning mellan olika bohagskategorier, dels till låneklientelets verkliga behov och ekonomiska resurser. Tydligast avspeglar sig detta i möbelinköpen. Dessa tillåtas merendels uppgå till en summa, som överstiger ej blott lånesumman utan även kontrahenternas sammanlagda tillgångar av bosättningslån och sparkapital.

De sakkunniga framhålla, att för det stora flertalet låntagare möbelinköpen representerade begreppet bosättning och det väsentligen vore till möbelhandlaren som lånemedlen ginge — icke sällan såsom en första avbetalning lättvindigt. De poster, som bleve lidande, vore framförallt husgeråd och sängutrustning. Vad de inköpta möblerna beträffade voro dessa mycket ring på en mycket större skuld — medan övrig anskaffning toges mycket ofta illa lämpade för hemmets verkliga behov.

De sakkunniga hava kommit till den uppfattningen att en verklig förbättring av de unga familjernas bosättning icke kunde komma till stånd utan en omfattande upplysnings- och rådgivningsverksamhet samt att en dylik verksamhet utgjorde förutsättningen för att syftet med bosättningslånen skulle kunna nås.

I de sakkunnigas uppdrag ingick jämväl att försöksvis lämna råd åt nya bosättningslånetagare. Denna rådgivning har emellertid allenast omfattat 25

fall. Angående orsakerna till att rådgivningen fått så ringa omfattning anföras de sakkunniga dels den tillfälliga och icke obligatoriska karaktär, som verksamheten ägt, samt de därmed följande svårigheterna att komma i kontakt med låneklientelet, dels ock att sådan kontakt i allmänhet först vunnits, sedan vederbörande kontrakterat sina inköp.

För att råda bot på de mindre tillfredsställande förhållandena i fråga om bosättningslånens användning hava de sakkunniga framlagt flera olika förslag.

Mest vittgående är det förslag till uppbyggande av en särskild konsulentorganisation, som de sakkunniga förordat.

Som en första etapp i organiserandet av denna konsulentverksamhet föreslås de sakkunniga, att en konsulent knytes till varje riksbankskontor med huvudparten av verksamheten förlagd till den ort inom distriktet, där det största klientelet är att vänta. Verksamheten skulle även utsträckas till andra orter med större folkmängd.

Dylik konsulents huvuduppgift skulle vara att bistå lånesökande inom respektive riksbanksdistrikt med råd i fråga om bosättningsplanens uppläggning. Rådgivningen skulle vara obligatorisk för lånesökande inom huvudorten och övriga orter, som konsulenten regelbundet besökte. Konsulenten skulle, där så låte sig göra, i viss utsträckning anlitas av andra myndigheter än riksbanken för utförande av annat socialt arbete.

De sakkunniga föreslå vidare inrättandet av en särskild, till riksbanken knuten inspektion med uppgift att övervaka konsulenternas arbete, upprätta förslag vid tillsättande av konsulentbefattningar, organisera konsulentutbildningen samt sammanställa och förmedla konsulenternas arbetsmaterial.

De sakkunniga hava vidare förordat anordnande av allmän upplysningsverksamhet på ifrågavarande område, företrädesvis i skolorna och inom det fria studiearbetet, därvid de särskilt framhållit slöjdens betydelse för bosättningen.

De sakkunniga hava även framlagt förslag till ändrat formulär för låneansökan och till handledning för ortsombuden.

Det förra förslaget innebär i huvudsak, att den specifikation över dels tilltänkt nyanskaffning, dels redan innehavda inventarier, som nu skall avgivas i låneansökningen, skulle göras utförligare och lämnas i en särskild bilaga. Vidare skulle särskilda anvisningar utarbetas både för formuläret till själva ansökningen och för bilagan. Avsikten härmed skulle vara att för den lånesökande klargöra lånets syfte och förutsättningar samt att öka sökandens insikter om betydelsen av en riktig uppläggning av en bosättningsplan och en klok fördelning av de tillgängliga medlen på olika poster.

Beträffande handledningen för ortsombuden föreslås, att densamma skulle utformas såsom en mall till blanketternas anvisningar med utförliga motiveringar. Till handledningen skulle fogas ett mindre antal bosättningsplaner, lämpade för respektive distrikts klientel.

De sakkunniga hava utgått från att ortsombuden icke annat än i undantagsfall skulle utöver sin egentliga uppgift kunna fungera såsom rådgivare

i hemfrågor. Genom handledningen skulle de emellertid bliva i tillfälle att lämna hjälp vid ansökningens ifyllande och ge vissa generella råd och riktlinjer för bosättingens planering.

Enligt de sakkunniga borde detaljutformningen av dessa båda förslag överlåtas åt riksbanken.

De sakkunniga hava även framlagt ett förslag i syfte att åstadkomma bättre **k o n t r o l l** rörande användningen av beviljade lån.

Enligt förslaget skulle lånen — i stället för i form av kontanter — utlämnas som ett slags checkhäfte. Checkerna skulle i vanlig ordning kunna inlösas av detaljhandlare eller annan person, som till låntagaren försålt inventarier i samband med bosättingen, varvid dock på checken skulle angivas, vilka varor beloppet representerade.

Något direkt tvång av den innebörden, att checkerna endast skulle gälla för inköp av vissa varor eller gälla endast, om inköpen överensstämde med avlämnad inköpsplan, hava de sakkunniga icke åsyftat. Tvärtom betona de önskvärdheten av att undvika tvångsmetoder. Den åsyftade verkan skulle närmast vara moralisk. Såväl låntagare som försäljare skulle med hänsyn till de granskningsmöjligheter, som checkerna skulle medföra, känna ett större ansvar vid inköpen. Vidare skulle man kontinuerligt få värdefullt erfarenhetsmaterial rörande lånemedlens användning.

1941 års befolkningsutrednings förslag.

Spörsmålet rörande behov av förändringar med avseende å den statliga bosättningslåneverksamheten ävensom därmed sammanhängande frågor hava gjorts till föremål för undersökning av 1941 års befolkningsutredning, som med skrivelse den 18 mars 1943 överlämnat utredning och förslag angående dels planmässigt sparande för familjebildning dels ock statens bosättningslån (se statens off. utr. 1943: 18).

Jag ber nu att få redogöra för innehållet i berörda förslag, i vad detsamma avser bosättningslånen.

Befolkningsutredningen, som inledningsvis erinrar om de utredningar och förslag rörande bosättningslånen, vilka i det föregående omförmäls, gör här-efter vissa allmänna uttalanden rörande värdet av de statliga bosättningslånen samt rörande behovet av desamma s b i b e h å l l a n d e. Utredningen anför i sådant hänseende bland annat.

När bosättningslånen införts hade som huvudskäl härför angivits, att unga personer, som önskade ingå äktenskap, ofta helt eller delvis saknade egna medel att bestrida de för bosättingen nödvändiga engångskostnaderna. Visserligen borde i gynnsammare fall dessa kostnader åtminstone till större delen kunna bestridas genom medel, som kontrahenterna sparat tidigare. Särskilt för de bredare lagren av löntagare förelåge ofta stora möjligheter till sådant bosättnings-sparande i unga år. Emellertid måste man alltid räkna med vissa förhållanden, som omöjliggjorde eller hindrade ett planmässigt sparande i ungdomsåren. Sålunda förelåge inom vissa folkgrupper praktiskt taget inga möjligheter till sådant sparande. Vidare kunde i fall, där sparförmågan under

normala omständigheter borde ha varit relativt stor, denna hava nedsatts genom arbetslöshet, försörjningsplikt mot anhörig eller andra dylika personliga omständigheter. Slutligen kunde läget vara det, att en person visserligen i ungdomen visat sig mindre förtänksam genom att icke utnyttja sina sparmöjligheter men måhända just i samband med planerandet av äktenskap blivit väckt till större allvar och ekonomisk målmedvetenhet. Ur dessa synpunkter torde alltid eller åtminstone för överskådlig framtid bosättningslånen komma att vara behövliga.

Frågade man vidare om lånen också tjänat — och i framtiden kunde väntas tjäna — det befolkningspolitiska syftet att verka för tidigare och ökad familjebildning, gäve erfarenheten vid handen, att så med all säkerhet varit fallet, även om det vore svårt att avgöra i huru hög grad. Likaså talade erfarenheten för att bosättningslånen motverkat osunda avbetalningsköp. Det syntes därför tydligt, att bosättningslånen haft och alltjämt hade en viktig funktion att fylla. Emellertid hade också erfarenheten visat, att den nuvarande utformningen av bosättningslåneverksamheten vore behäftad med vissa brister, vilka enligt utredningens mening kunde avlägsnas genom att verksamheten i vissa avseenden modifierades.

Befolkningsutredningen erinrar härefter, att det viktigaste argument, som framförts för de i princip bankmässiga villkor, som nu gällde för bosättningslånen, och mot en annars i och för sig önskvärd statlig subvention i en eller annan form av bosättningskostnaderna, vore, att kontrahenterna borde kunna både förränta och amortera lånet under de första åren av äktenskapet. då familjen i vanliga fall under dessa år befunne sig i bättre ekonomiska omständigheter än under någon annan period av sin tillvaro, och att statliga understöd vore mera motiverade senare, då i samband med barnens tillkomst och uppväxt familjens ekonomi ofta bleve allvarligt och varaktigt försämrad.

Det hade emellertid — anför utredningen vidare — visat sig, att återbetalningen av lånet ofta berett låntagarna stora svårigheter, särskilt givetvis de familjer, vilkas barnantal ganska fort utökats, varigenom nämnda ekonomiförsämring inträtt innan lånet kunnat återbetalas. Å andra sidan hade läget också ofta varit det motsatta: lånet hade punktligt amorterats i föreskriven ordning — men på bekostnad av nativiteten i äktenskapet. Förekomsten av låneskulden hade såtillvida haft restriktiv verkan, att barnalstringen uppskjutits till en tidpunkt, då lånet återbetalats och familjens ekonomi blivit konsoliderad. Detta hade speciellt varit fallet bland de mest skötsamma och ekonomiskt förutseende.

Utredningen diskuterar härefter lämpligheten av ett sådant system för bosättningslånen att »barnen finge amortera lånen». Utredningen anför härom.

Den tanken hade legat nära till hands, att det ur såväl allmänt sociala som speciellt befolkningspolitiska synpunkter skulle vara önskvärt att ändra bestämmelserna för bosättningslånen därhän, att för varje barnafödelse inom den låntagande familjen skulle medgivas frihet från återbetalningsskyldighet för viss del av lånebeloppet (varigenom alltså »barnen skulle amortera lånet»). Inom utredningen hade också framförts och diskuterats olika förslag i denna riktning. Därvid hade emellertid utredningen funnit, att starka skäl

talade mot en sådan anordning. Förutom det nu så tungt vägande statsfinansiella argumentet borde det framhållas, dels att ett sådant system ej skulle medföra rättvis fördelning, eftersom lånebeloppen vore högst varierande och barnafödslar inträffade olika lång tid efter lånens erhållande, dels och framför allt att ett barnbidragssystem med anknytning till bosättningslånen skulle med hänsyn till dessas ojämna fördelning på olika socialgrupper utsluta vissa grupper från att komma i åtnjutande därav, trots att dessa av inkomst- och andra hänsyn borde vara lika berättigade därtill som bosättningslåneklientelet. Detta gällde i synnerhet de allra sämst ställda och därför mest behövande kategorierna, som nu på grund av bankmässiga hänsyn ej kunde erhålla bosättningslån.

Befolkningsutredningen har därför icke — åtminstone ej för närvarande — velat tillstyrka ett förslag i antydd riktning utan har i berörda hänseende allenast förordat bibehållande av den möjlighet som för närvarande finnes att — helt eller delvis — medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet, därest låntagarna eller en av dem efter lånets beviljande fått sin försörjningsskyldighet så utökad, att därigenom uppkommit synnerlig svårighet att återbetala lånet.

Befolkningsutredningen, som i det följande utgår från att de grundläggande bestämmelserna för bosättningslånen skola bibehållas, upptager här efter till prövning ett flertal olika förslag till ändrade föreskrifter för dessa lån.

Till en början uppehåller sig utredningen vid föreliggande förslag avseende åtgärder för lämpligare användning av bosättningslån och uttalar sig därvid om det av förut omförmälda sakkunniga framlagda förslaget angående uppbyggande av en särskild konsulentorganisation för dessa lån.

Utredningen anför, att utredningen visserligen helt gillade den tanke, som uppbure förslaget och klart insåge behovet av opartisk rådgivning vid hembildning icke blott för bosättningslåneklientelet utan även för det övervägande flertalet andra unga hembildare, men att utredning icke i detta sammanhang kunde taga definitiv ställning till förslaget. Utredningen meddelar, att utredningen hade för avsikt att taga upp förslaget till närmare granskning i samband med den för närvarande inom dess delegation för hem- och familjefrågor behandlade frågan om organisationen av en rådgivnings- och upplysningsverksamhet i hushållsfrågor överhuvud taget.

Samma ståndpunkt har befolkningsutredningen intagit till de sakkunnigas förslag om allmän upplysningsverksamhet.

Däremot har utredningen förordat de sakkunnigas förslag rörande ändrat formulär till låneansökan och till handledning för ortsombuden.

Vad beträffar frågan om kontroll över användningen av beviljade lån anför utredningen, att en viss kontroll härutinnan skulle kunna synas önskvärd.

Utredningen avvisar emellertid besparingsberedningens förslag att i kontrollsyfte lånemedlen skulle helt och hållet eller till väsentlig

del utbetalas mot av leverantören utställd kvitterad räkning, som av låntagaren skulle attesteras. Det påpekas av utredningen, att de fall av direkt missbruk av lånemedlen, mot vilket detta förslag närmast riktade sig, vore få och att det icke syntes lämpligt att på grund av dessa undantagsfall göra alltför ingående ingrepp i låntagarnas handlingsfrihet, helst här vore fråga ej om understöd utan om lån samt dessutom om lån, som av flertalet låntagare förräntades och amorterades med berömvärd punktlighet.

Gentemot det av omförmälda sakkunniga framlagda förslaget om utlämnande av lånen i form av checkhäften anför befolkningsutredningen att det kunde ifrågasättas, om den med all säkerhet komplicerade förvaltningsapparat, som ett genomförande av detta förslag skulle nödvändiggöra, skulle uppvägas av förslagets vinster, som i frånvaron av direkt tvång torde bliva dels osäkra dels under alla omständigheter ganska begränsade. Utredningen har därför icke ansett sig böra tillstyrka förslaget.

För att emellertid frammana känslan av ekonomiskt ansvar vid låne-medlens utnyttjande föreslår utredningen, att låne-medlen insättas på motbok i sparbank, postsparbanken eller affärsbank. Därmed skulle, anför utredningen, visserligen icke i något avseende vinnas den kontroll, som åsyftades i berörda förslag, men — förutom den ökade ansvarskänslan — skulle uppnås, att låntagarna, även om de ganska snabbt förbrukade lånemedlen, skulle ha bringats i kontakt med de olika sparinstitutionerna, vilket kunde bliva av värde för hela deras framtida ekonomiska livsföring.

Befolkningsutredningen dryftar ock flera andra förslag avseende ändringar beträffande bosättningslånen.

Med anledning av besparingsberedningens förut omförmälda förslag att **ortsombuden** skulle tillsättas antingen av riksbanken eller eventuellt av länsstyrelserna erinrar befolkningsutredningen, att fullmäktige i **riksbanken**, som yttrat sig över förslaget, framhållit, att **ortsombuden** i stort sett fyllt sin uppgift på ett tillfredsställande sätt och att det varit möjligt att under hand få de **ortsombud**, som visat sig olämpliga, ersatta med andra. Fullmäktige hade dock förklarat sig dela besparingsberedningens uppfattning, att det nuvarande sättet för tillsättande av **ortsombud** kunde giva anledning till befogade invändningar ur principiell synpunkt. Fullmäktige hade emellertid ansett, att riksbanken icke utan medverkan av kommunala myndigheter kunde tillsätta **ortsombuden**. Ej heller hade det ansetts lämpligt, att dessa tillsattes av länsstyrelserna.

Utredningen föreslår härefter en mellanform mellan den nuvarande ordningen och besparingsberedningens förslag. Förslaget innebär, att **ortsombuden** fortfarande skulle utses av kommunerna men att valet skulle underställas riksbanken för godkännande. Därest riksbanken skulle anse sig ej böra godkänna valet, skulle ärendet återförvisas till kommunen för ny behandling. Om därefter riksbanken fortfarande icke ansåge sig böra god-

känna kommunens val, skulle ärendet hänskjutas till Kungl. Maj:t för slutligt avgörande.

Detta förslag avser icke — påpekar utredningen — att riksbanken ingående skulle pröva varje ombudsval, men den skulle få möjlighet därtill. Det fall, som man närmast velat förhindra, vore eventuella återval av olämpliga ombud.

För att ytterligare utöka möjligheterna att ersätta olämpliga ordsombud, föreslår utredningen, att mandattiden för ordsombuden förkortas från två till ett år.

Befolkningsutredningen framlägger härefter förslag om höjning av bosättningslåns maximibelopp från 1,000 kronor till 1,250 kronor. Förslaget motiveras på följande sätt.

Såsom framhållits av oförmälda sakkunniga hade redan före krigets början det maximala lånebeloppet av 1,000 kronor i allmänhet varit otillräckligt för fullständigt täckande av bosättningskostnaderna. Försök som gjorts att räknemässigt sammansätta bohag ur den allmänna marknaden för en ung familjs behov till ett sammanlagt värde, som icke finge överstiga denna summa, hade givit vid handen, att en sådan bosättning endast kunde tillfredsställa mycket blygsamma fordringar.

Om man därtill lade det faktum, att långt ifrån alla lånesökande (enligt socialstyrelsens undersökning blott ungefär en tredjedel) erhållit detta maximibelopp och att medeltalet av beviljade belopp per lån under åren 1938—1942 utgjort 790 kronor, bleve det tydligt, att i alla de fall, där tillräckliga egna besparingar saknats, skuldsättning vid sidan om lånet blivit nödvändig.

Ofta hade denna skuldsättning tagit formen av avbetalningsköp. Särskilt med hänsyn till bosättningslånenes syfte att motverka sådana, skulle det därför ha varit önskvärt att höja lånebeloppen redan före kriget.

Emellertid syntes det i nuvarande krisläge knappast vara möjligt att genomföra en av dessa skäl motiverad höjning. Däremot borde en höjning, som åtminstone delvis kompenserade den sedan krigets utbrott skedda prisstegringen, under alla omständigheter kunna anses motiverad.

Utredningen ansåge det rimligt och lämpligt, att det högsta möjliga lånebeloppet höjdes från 1,000 kronor till 1,250 kronor eller med 25 procent, vilket ungefär motsvarade höjningen av industriarbetarlönerna sedan krigets början.

Beträffande amorteringstidens längd uttalar befolkningsutredningen, att förslag framkommit om höjning av den nu gällande längsta amorteringstiden av 5 år till 6 år, varvid med hänsyn till de särskilt stora utgifterna i äktenskapets början amorteringsfrihet skulle medgivas under första året.

Utredningen har emellertid icke ansett sig böra förorda detta förslag med hänsyn till dels att kontrahenterna i allmänhet hade de bästa ekonomiska förutsättningarna under de första åren av äktenskapet, varför det vore ett allmänt intresse, att amorteringstiden gjordes relativt kort, dels att kontrahenterna redan från början av äktenskapet borde vänja sig vid nödvändigheten av en bestämd ekonomisk planering.

Utredningen föreslår i stället, att den reguljära amorteringstiden om högst 5 år bibehålles oförändrad men att det göres möjligt för låntagaren att

efter inträde av legitim anståndsorsak (såsom militärinkallelse eller speciella ömmande omständigheter) få amorteringstiden förlängd. Någon bestämd maximitid bör enligt utredningen icke härvid fixeras. Det borde överlåtas åt riksbanken att träffa överenskommelse med låntagaren med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet.

Befolkningsutredningen föreslår härefter vissa åtgärder i syfte att åstadkomma mera enhetliga principer vid tillämpning av gällande bestämmelser om bosättningslån. Utredningen yttrar i denna del följande.

För närvarande syntes ganska varierande principer för lånebeloppets storlek, medgivande av betalningsanstånd m. m. tillämpas vid riksbankens olika avdelningskontor. Det vore givetvis önskvärt, om dessa differenser kunde utjämnas. I vissa hänseenden torde detta ganska lätt kunna åstadkommas genom generella anvisningar. Särskilt vore detta fallet beträffande principerna för lånebeloppets beroende av låntagarnas deklarerade egna tillgångar. Enligt uppgift tillämpades nu vid vissa avdelningskontor en behovsprincip, innebärande att lånesökandena beviljades större belopp, ju mindre egna tillgångar de hade, medan det vid andra kontor tillämpades en rakt motsatt kreditvärdighetsprincip. Med hänsyn till kravet på visad ekonomisk förtänksamhet, borde den sistnämnda principen vara den riktiga.

Det borde i detta sammanhang också framhållas, att förut föreslagna anvisningar till låneformulären borde ge klart besked på denna punkt, så att den benägenhet att undervärdera de egna tillgångarna, som nu ofta syntes föreligga hos de lånesökande, undanröjdes.

I andra hänseenden åter torde det — särskilt utan ingående kännedom om gällande praxis — vara svårare att fixera allmänna normer. Utredningen ville därför föreslå, att till riksbankens förfogande ställdes medel för anordnande av en konferens med representanter för de olika avdelningskontoren av riksbanken och Ortsombuden, under vilken frågor av denna art skulle diskuteras. Med ledning av de därvid uppnådda resultaten skulle därefter riksbanken eventuellt kunna utforma vissa allmänna normer.

En sådan konferens skulle också vara motiverad av behovet att klargöra de förändringar i fråga om bosättningslåneverksamheten speciellt i fråga om Ortsombudens uppgifter, som ett genomförande av befolkningsutredningens tidigare omnämnda förslag skulle medföra.

Utredningen betonar vidare, att ansökningar om bosättningslån böra prövas även ur medicinsk synpunkt. Utredningen uttalar sig härom på följande sätt.

Utredningen hade funnit det vara icke utan betydelse, att bosättningslån icke tillerkännas sökande, som med skäl kunde väntas komma på sina barn överföra svårartad sjukdom eller svårartade defekter. Det kunde nämligen icke anses vara ett statligt intresse att i dylika fall uppmuntra familjebildning.

För närvarande förefunnnes emellertid ingen annan kontroll av de sökande ur medicinsk synpunkt, än att vederbörande helst skulle vara sjukförsäkrade. Denna bestämmelse hade emellertid icke tillkommit av medicinska skäl utan på den grund, att innehav av sjukförsäkring ansetts vara ett allmänt bevis på förtänksamhet i ekonomiska ting.

Vid den omarbetning av ansökningsformulären, som utredningen föreslagit skola äga rum, borde hänsyn tagas till att ansökningshandlingarna skulle kunna ge besked om de sökandes hälsotillstånd. Då riksbanken emel-

lertid saknade tillgång till medicinsk sakkunskap för att i tveksamma fall bedöma de lånesökande i dylikt hänseende, ville utredningen föreslå, att riksbanken medgäves rätt att använda det anslag, som utginge till riksbanken för dess befattning med bosättningslånen, även för anlåtande av medicinsk sakkunskap vid avgörande av ansökningar i fall, där banken så prövade erforderligt.

Till sist har befolkningsutredningen påpekat, att det vore av stor betydelse, att Ortsombuden nedlade ett intresserat arbete på sin uppgift att pröva ansökningarna och att därför ombuden borde stå i nära kontakt med kommunens socialvårdande organ och från dessa inhämta tillgängliga upplysningar.

Det hade emellertid — anför utredningen vidare — uppstått tvekan huruvida enligt gällande bestämmelser i lagen den 20 mars 1936 om socialregister Ortsombuden vore berättigade att erhålla för sin verksamhet erforderliga upplysningar ur socialregistret. För att avlägsna all osäkerhet på denna punkt föreslår utredningen, att i nämnda lag intages ett stadgande, enligt vilket Ortsombuden och jämväl riksbanken vid behandlingen av ansökningar om bosättningslån tillerkännes samma befogenhet att erhålla uppgifter ur socialregistret, som enligt nuvarande bestämmelser tillkommer vissa andra myndigheter och institutioner.

Yttranden.

I anledning av 1941 års befolkningsutrednings förslag hava yttranden avgivits av fullmäktige i riksbanken, socialstyrelsen, samtliga länsstyrelser, statskontoret, generalpoststyrelsen, bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen, fullmäktige i riksgäldskontoret, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska sparbanksföreningen, svenska bankföreningen, svenska slöjdföreningen och kooperativa förbundet.

Utredningens förslag hava i flertalet yttranden tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Dock hava vissa av förslagen blivit föremål för anmärkningar. En särskilt kritisk ståndpunkt har intagits av socialstyrelsen, som påyrkat att ifrågavarande spörsmål måtte av Kungl. Maj:t hänskjutas till förnyad utredning. I åtskilliga yttranden hava även berörts förslag i ämnet, som framkommit men icke förordats av befolkningsutredningen.

Jag går nu att lämna en redogörelse för de yttranden, som avgivits beträffande de särskilda föreliggande detaljförslagen.

Det av arkitekterna Wærn-Bugge och Huldt framlagda förslaget rörande inrättandet av en särskild konsulentorganisation har icke från något håll förordats. Sålunda avstyrkes förslaget exempelvis av *länsstyrelsen i Gotlands län*, som framhåller, att detsamma vore alltför vittgående och säkerligen skulle medföra kostnader, som icke tillnärmelsevis komme att motsvaras av därmed vunna fördelar. Även *bank- och fondinspektionen* ut-

talat, att den ifrågasatta konsulentorganisationen icke för närvarande kunde anses erforderlig eller lämplig.

Befolkningsutredningens förslag rörande ändrade formulär för låneansökningar ävensom rörande handledning för ortsombuden hava i regel tillstyrkts i yttrandena.

Sålunda anför *länsstyrelsen i Kristianstads län*, att de i ansökningshandlingarna nu förekommande uppgifterna om blivande inköp för bosättningen ofta vore mycket summariska och att därav graden av ekonomisk förtänksamhet icke kunde utläsas. En mera utförlig specifikation vore säkerligen av värde vid låneansökningens avgörande.

Svenska slöjdföreningen finner de föreslagna åtgärderna i berörda hänseenden vara av stort värde.

Beträffande bosättningsplanerna ifrågasätter *länsstyrelsen i Gotlands län*, om desamma ej kunde utgivas i broschyrform och utdelas till de lånesökande.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län understryker angelägenheten av att lånesökandena på ett tidigt stadium få lämplig vägledning för bosättningen och anför i detta sammanhang följande.

De broschyrer, som riksbanken för närvarande utdelade, torde å sina håll komma vederbörande tillhanda först sedan lånet beviljats. Vid denna tidpunkt torde emellertid flertalet lånesökande redan hava träffat sina anstalter för inköp av möbler och annat bohag. Bosättningsplaner och övrig upplysningslitteratur i ämnet borde därför av ortsombudet utlämnas till vederbörande, då lånet söktes. Det vore värdefullt, om ortsombuden även i övrigt kunde stå sökandena till tjänst med råd och anvisningar.

I allmänhet har i de avgivna yttrandena icke framställts något krav på kontroll rörande lånemedlens användning. I några yttranden har särskilt understrukits att sådan kontroll ej bör komma till stånd. Sålunda anför *länsstyrelsen i Skaraborgs län*, att det syntes välbetänkt att befolkningsutredningen ej förordat den tungrodda apparat, som kontroll över lånemedlens användning skulle medföra. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* förklarar, att föreskrift att lånen skulle användas till inköp av vissa möbler eller viss utrustning icke vore önskvärd, då detta skulle hava till följd en uniformering av hem, som skapats med statens bistånd.

Emellertid har i åtskilliga yttranden i mer eller mindre bestämd form framhållits behovet av kontroll i berörda avseende.

Bland dem, som uttalat sig i denna riktning, är *socialstyrelsen*, som anför.

Uppenbart vore, att en skärpning av kontrollen vore högeligen önskvärd för att åtminstone kunna komma till klarhet i den viktiga frågan, huruvida lånen användes för ändamål, som överensstämde med verksamhetens syfte. Ett förslag till en särskild kontrollanordning genom anlitan av ett slags checksystem hade framlagts av arkitekterna Wærn-Bugge och Huld. Befolkningsutredningen hade emellertid icke ansett sig böra tillstyrka detta förslag, som enligt utredningens mening skulle komma att kräva en alltför komplicerad förvaltningsapparat. Socialstyrelsen kunde i viss mån förstå denna uppfattning. Emellertid ansåge sig styrelsen böra förorda en omläggning av bosättningslåneverksamheten i syfte att vid behandlingen av låncan-

sökningar bereda ökat utrymme för sociala behovsprövningssynpunkter. Vid en sådan omläggning torde behovet av skärpt kontroll över medelsanvändningen snarast ökas. Styrelsen funne därför grundade skäl tala för att en kontrollanordning i stil med den föreslagna eller i annan lämplig form genomfördes. Att envar låntagare alltid skulle till vederbörande myndighet uppgiva sina företagna inköp, skulle säkerligen psykologiskt hava en god effekt.

Även vissa länsstyrelser finna en kontroll påkallad. Sålunda anför *länsstyrelsen i Stockholms län*, att uppgifterna i befolkningsutredningens betänkande tydde på behovet av en viss kontroll.

Vidare föreslår *länsstyrelsen i Uppsala län*, att en kontroll över lånemedlens användning åvägabringas på det sättet att lånebeloppet, så snart detta överstege visst maximum, exempelvis 600 kronor, uppdelades på två poster, varvid före utbetalningen av den andra posten uppgift skulle lämnas angående användningen av den första posten.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anför, att en skyldighet för vederbörande att lämna uppgift om verkställda inköp möjligen kunde mana till större sparsamhet.

Länsstyrelsen i Gotlands län förklarar, att länsstyrelsen insåge de svårigheter, som vore förenade med en lämplig kontroll, men dock ville understryka önskvärdheten av att kontrollen skärptes.

Bank- och fondinspektionen, som jämväl anser att bättre kontroll rörande lånemedlens användning bör komma till stånd, anför härom bland annat.

För effektivisering av kontrollen syntes kunna föreskrivas, att i låneansökningen skulle specifikt angivas huvuddelen av de bosättningsföremål, som sökandena åsyftade att förvärva, och hos vilka detaljhandlande inköpen av dessa föremål vore avsedda att ske. Lånet borde sedermera beviljas för inköp av dessa specificerade föremål samt eventuellt till någon mindre del för förvärv av smärre, icke specificerade bosättningsföremål. Utbetalningen av lånesumman borde ske kontant till sökandena allenast till den mindre del, som avsåge inköp av icke specificerade föremål, och i övrigt till vederbörande detaljhandlande mot kvitterad och specificerad räkning. Utbetalningen och kontrollen syntes åtminstone i första hand böra handhavas av riksbanken. Därest det skulle i förenklingshänseende befinnas lämpligt, att affärsbank eller sparbanks i sökandenas hemort anlätades för utbetalningen enligt angivna grunder, syntes däremot icke vara något att invända.

Svenska bankföreningen anser, att befolkningsutredningen alltför lättvindigt avfärdat besparingsberedningens förslag rörande ifrågavarande kontroll. Därest förslaget — anför föreningen vidare — med hänsyn till den stora mängden lojala låntagare ansåges vara väl drastiskt, syntes man dock böra överväga att på andra liknande vägar åstadkomma åtminstone någon kontroll över medlens användning, exempelvis genom att ålägga låntagarna att för ortsombuden uppvisa kvitterade räkningar å de för lånemedlen inköpta varorna.

Slutligen har *kooperativa förbundet* förordat, att uttag av lånemedel borde ske i den ordning, som rekommenderats av besparingsberedningen, alltså mot företeende av kvitterad räkning, utställd av leverantören. Förbundet, som

utgår från att lånemedlen skulle insättas å motbok i den sparbanksinstitution, som låntagaren själv anger såsom den för honom mest praktiska, framhåller att anordningen förutsätter, att sparbanksinstitutionen åtog sig viss kontroll av köpen, men att denna kontroll icke behövde bli alltför ingående, då det funnes anledning antaga att det föreslagna tillvägagångssättet komme att öka låntagarens omtänksamhet vid val av möbler och annat bohag.

Befolkningsutredningens förslag att beviljade lånemedel skulle insättas på motbok i sparbank, postsparbank eller affärsbank har i regel tillstyrkts eller lämnats utan erinran, ehuru meningarna rörande förslaget betydelse varit delade.

Socialstyrelsen anför, att förslaget vore välbetänt och ur psykologisk synpunkt kunde bliva av stort värde.

Svenska sparbanksföreningen uttalar, att förslaget syntes ägnat att medverka till frammanande av ansvarskänsla för det erhållna lånet och till vinnande av kontakt mellan låntagarna och sparinstitutet.

Även *generalpoststyrelsen* tillstyrker förslaget. Styrelsen erinrar därvid, att beviljade lån från allmänna studielånefonden och statens lånefond för universitetsstudier sedan länge insattes på postsparbanksbok för låntagarens räkning och att denna anordning visat sig lämplig.

Å andra sidan avstyrkes förslaget av *sparbanksinspektionen*, som framhåller, att betydelsen av detsamma av befolkningsutredningen överskattats. De personer, som fyllde villkoren för erhållande av bosättningslån, torde — anför inspektionen — antingen hava förbindelse med något sparinstitut eller äga de personliga förutsättningarna för att knyta dylik förbindelse, när tiden därför vore inne. På grund därav och med hänsyn till den omgång och de kostnader, förslaget genomförande skulle medföra, har inspektionen funnit förslaget mindre väl motiverat.

Även *svenska slöjdföreningen* ifrågasätter om förslaget rörande lånemedlens insättning i bank bör genomföras. Föreningen anför, att den säkerligen i de flesta fall flyktiga kontakten med de olika sparinstitutet icke torde bliva av egentligt värde.

Tvivel rörande värdet av sagda förslag uttalas ock av *länsstyrelserna i Stockholms och Skaraborgs län*.

Beträffande frågan rörande det sätt, var på ortsombuden böra utses, hava olika meningar gjort sig gällande. Medan i ett flertal yttranden befolkningsutredningens förslag lämnats utan erinran, hava i åtskilliga yttranden andra förslag förordats.

Bland dem, som tillstyrka utredningens förslag, må nämnas *länsstyrelsen i Östergötlands län*, som uttalar att genom detta förslag ökade garantier skulle vinnas för att lämpliga personer bleve utsedda till ortsombud.

Fullmäktige i riksbanken finna det mindre lämpligt att riksbanken skulle formligen godkänna valet av ombud. I stället borde riksbanken äga att inom viss tid efter erhållet meddelande om valets utgång påkalla nytt val, om den valde icke av banken ansåges lämplig.

Länsstyrelsen i Stockholms län anför, att länsstyrelsen hade svårt att föreställa sig, att riksbanken skulle besitta nödig personalkännedom för att ingå i prövning av kommunernas val av ombud. Länsstyrelsen har särskilt tagit avstånd från förslaget att i vissa fall Kungl. Maj:t skulle belastas med avgörandet i dessa frågor.

Också *länsstyrelsen i Uppsala län* finner det mindre lämpligt, att dylika ärenden skulle hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. Länsstyrelsen hänvisar i denna del till att Kungl. Maj:t icke i övrigt utgjorde någon prövningsinstans i förhållande till riksbanken. Länsstyrelsen, som icke heller eljest funnit befolkningsutredningens förslag lämpligt, förordar det av besparingsberedningen alternativt framlagda förslaget, enligt vilket ortsombuden skulle utses av länsstyrelsen.

Länsstyrelsen i Malmöhus län uttalar sig sålunda.

Den föreslagna prövningen av valet från riksbankens sida syntes bli något för riksbankens verksamhet tämligen främmande. För den händelse närmare utredning i saken vore erforderlig, låge det nära till hands, att sådan finge företagas genom organ, som lydde under länsstyrelsen. Det kunde emellertid ifrågasättas, om någon ändring i gällande bestämmelser i ämnet vore nödvändig.

Liksom flera andra länsstyrelser anser *länsstyrelsen i Hallands län*, att Kungl. Maj:t icke borde besvärmas med utseende av ortsombud. Enligt länsstyrelsen borde i det avsedda fallet ombuden utses av vederbörande länsstyrelse.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län finner det tillräckligt med en bestämmelse av innebörd att ortsombud, som av riksbanken befunnits olämpligt, icke skulle kunna av kommunen återväljas.

I sitt yttrande i ämnet uttalar *svenska stadsförbundet* till en början, att kommunallagarna icke kände något underställningsförfarande av nu föreslagen art och att därför ett förfaringssätt i enlighet med utredningens förslag syntes förutsätta en lagändring. Stadsförbundet anför vidare bland annat.

Förbundet ville betona, att inga reella skäl anförts till stöd för den föreslagna ändringen. Det vore icke på något sätt styrkt, att antalet nödlidande län stått i verklig relation till ombudens kvalifikationer. Riksbanksfullmäktige hade tvärtom uttalat, att ortsombuden i stort sett fyllt sin uppgift på ett tillfredsställande sätt. De hade tillika intygat, att det varit möjligt att under hand få de ortsombud, som visat sig avgjort olämpliga, ersatta med andra.

Om kommunerna stode till tjänst med sakkunnig hjälp åt statens myndigheter i låneverksamheten, en hjälp dessa själva uppskattade, syntes det i hög grad omotiverat att utföra den omständliga procedur, som här föreslagits. Skulle statsmakterna icke vilja bibehålla den nuvarande metoden torde det enda rationella vara att helt avkoppla kommunerna från verksamheten i fråga.

Svenska bankföreningen anser, att riksbanken bör utse ombuden efter förslag av kommunerna, därvid kommunernas förslag böra upptaga minst två personer.

Vad angår den tid, för vilken ortsombuden skola utses, hava i vissa yttranden anmärkningar framförts mot den förkortning av tiden från två till ett år, som förordats av befolkningsutredningen.

Sålunda anför *länsstyrelsen i Blekinge län*, att svårigheter onekligen kunde föreligga att få lämpliga ortsombud men att dessa svårigheter icke skulle motverkas genom mandattidens begränsning. Länsstyrelsen finner, att en förlängning av tiden med ett år snarare skulle kunna verka i denna riktning.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län är jämväl av den uppfattningen, att mandattiden icke bör förkortas. Länsstyrelsen påpekar, att ett system med årliga val, vilka varje gång skulle underställas riksbanken för godkännande, måste bliva alltför tungrott. Även *svenska bankföreningen* ifrågasätter lämpligheten av att reducera mandattiden under framhållande av att den önskvärda kontinuiteten genom en förkortning skulle i viss mån äventyras.

Förslaget om höjning av låne maximum från 1,000 kronor till 1,250 kronor har nästan genomgående tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

Socialstyrelsen finner en höjning av maximum i nuvarande prisläge väl motiverad. Möjligen kunde dock — yttrar styrelsen — ifrågasättas, om ej den föreslagna ökningen av 25 procent vore något snävt tilltagen.

Svenska slöjdföreningen finner beklagligt, att det i nuvarande krisläge icke torde vara möjligt att höja maximibeloppet till 1,500 kronor, vilket säkerligen i vissa fall skulle vara en starkt motiverad lånesumma.

En motsatt ståndpunkt har intagits av *länsstyrelsen i Östergötlands län*, som anfört följande.

En höjning av maximibeloppen skulle otvivelaktigt leda till en allmän höjning av lånebeloppen, en åtgärd, som icke kunde anses lämplig under rådande förhållanden, då i stället alla inflatoriska tendenser borde stävjas. Åtgärden torde också få anses i stort sett obehörlig, då förekommande lånebehov i allmänhet kunde tillgodoses inom ramen av det nuvarande maximibeloppet.

Länsstyrelsen ansåge sig därför böra avstyrka höjningen, såvida icke noggranna föreskrifter utfärdades för kontroll av att lånebeloppet blott användes för kontantköp. Länsstyrelsen ville framhålla, att redan under nuvarande förhållanden en sådan kontrollföreskrift skulle vara utomordentligt verkningfull.

Gentemot befolkningsutredningens förslag rörande möjlighet att få amorteringstiden förlängd hava några anmärkningar icke framförts.

Av de tillstyrkande yttrandena må nämnas *länsstyrelsen i Blekinge län*, som ansett, att förslaget skulle bli av stor betydelse för låntagare, som genom utökad försörjningsplikt eller av annan legitim orsak saknade möjlighet till planliga avbetalningar.

Vad befolkningsutredningen anfört beträffande åtgärder för en hettliga låneprinciper har föranlett *socialstyrelsen* att göra följande uttalanden.

En anordning, som åsyftade åstadkommande av större enhetlighet vid handhavandet av en lånerörelse av detta slag, vore givetvis i och för sig motiverad och önskvärd. Styrelsen kunde emellertid icke biträda den av utredningen uttalade uppfattningen rörande valet av den princip, vars likformiga

tillämpning härvid borde eftersträvas. Enligt styrelsens mening kunde det icke stå i god överensslämmelse med bosättningslånens syfte att på en dylik låneverksamhet anlägga allenast affärsmässiga synpunkter och därigenom förbehålla denna hjälpform åt sökande med en jämförelsevis tryggad ekonomisk ställning. Med en sådan praxis vid lånens beviljande måste bosättningslånen i övervägande grad få karaktären av en bekväm och lättillgänglig utväg för relativt bättre bemedlade personer att vid behov anskaffa nödiga tillskottsmedel för bosättningen. De mera behövande samhällsmedlemmar, för vilka bosättningsfrågan i regel innebure ett verkligt brydsamt ekonomiskt problem, skulle däremot i allmänhet ställas utanför möjligheter till erhållande av dylika lån.

Socialstyrelsen ansåge alltså, till skillnad från befolkningsutredningen, att behovsprincipen borde komma i tillämpning vid prövningen av ansökningar om bosättningslån och särskilt vid utmätningen av lånebeloppens storlek. I praktiken skulle detta betyda en nedskrivning av anspråken på de lånesökandes kreditvärdighet, varigenom lånemöjligheterna skulle komma att utsträckas till grupper med mindre gynnsamma ekonomiska villkor, vilka nu i stort sett icke ägde tillgång till denna låneform. Med det anförda ville styrelsen ingalunda göra gällande, att icke kreditvärdigheten också borde beaktas. Självfallet måste alltid vissa krav uppehållas i fråga om lånesökandens personliga pålitlighet och hans ådagalagda villighet och förmåga att själv skaffa sig sin försörjning. I detta sammanhang torde böra föreskrivas, att personer med en inkomst, överstigande visst belopp, icke borde äga erhålla bosättningslån.

Styrelsen ansåge sig böra framhålla, att även vid en sålunda ifrågasatt omläggning av bosättningslåneverksamheten de ekonomiskt sämst lottade icke skulle i ifrågavarande form kunna beredas hjälp vid sin bosättning.

Påpekas borde också, att en sådan omläggning av verksamheten från företrädesvis affärsmässig till även social bedömning av fallen även torde påkalla, att riksbanken såsom lånebeviljande organ kompletterades med en särskild nämnd eller ett råd med för ändamålet speciellt lämpad sammansättning. Detta syntes bli nödvändigt icke minst med hänsyn till att behovet av rådgivning och vägledning åt ortsombuden kunde antagas bliva avsevärt större, därest man genomförde den av styrelsen föreslagna omläggningen.

Om bosättningslånen genom en övergång till en generell tillämpning av behovsprincipen skulle erhålla karaktären av en mera socialt betonad låneform, torde det knappast kvarstå någon starkare grund till tidigare yppade betänkligheter mot ett system, varigenom befrielse från återbetalningsskyldighet efterhand skulle regelmässigt inträda i och med stigande barnantal. Styrelsen ansåge för sin del, att frågan om en lösning efter nu angivna linjer borde upptagas till närmare övervägande.

Bank- och fondinspektionen framhåller, att ett betänkligt stort antal av låntagarna visat försummelse beträffande räntebetaling och amortering och anser därför, att en noggrannare gallring av låneklientelet syntes påkallad.

Fullmäktige i riksbanken, som tillstyrka anordnandet av den av befolkningsutredningen föreslagna konferensen med representanter för avdelningskontoren och ortsombuden, beräkna, att en dylik konferens skulle pågå 2—3 dagar med ett deltagareantal av omkring 75 personer. Enligt fullmäktige böra kostnaderna såvitt möjligt hålla sig inom en ram av 10,000 kronor. Fullmäktige hava härvid utgått från att ortsombuden skulle tillerkännas resekostnads- och traktamentsersättning enligt klass II C i allmänna resereglementet.

Någon erinran har icke från något håll framförts mot förslaget att riksbanken vid prövning av låneansökningarna skulle få anlita medicinska sakkunniga. Statskontoret har dock ifrågasatt, huruvida ej redan för närvarande riksbanken kunde anses hava dylik befogenhet.

Ej heller förslaget om beredande av tillgång för ortsombuden och riksbanken till socialregistret har mött någon erinran.

Fullmäktige i riksbanken hava emellertid med anledning av förslaget påpekat, att det merarbete, som komme att åsamkas ortsombuden vid inhämtande av upplysningar från socialregistret, komme att bliva ganska betydande. Fullmäktige föreslå därför att i de fall, då dylika upplysningar inhämtades, ersättningen till ombuden skulle få utgå med 3 kronor 50 öre, när upplysningarna avsåge båda parterna och med 2 kronor 30 öre i andra fall. De nuvarande ersättningsbeloppen skulle alltså för dessa fall höjas med omkring 15 procent.

Till sist må nämnas några i omförmälda yttranden avgivna förslag, för vilka icke redogjorts i det föregående.

Länsstyrelsen i Uppsala län föreslår, att i bosättningslånekungörelsen stadgas dels att lånet skall användas till inköp av varor, som äro för sökandenas bosättning särskilt behöfliga, dels att det skall ankomma på ortsombuden att utöva rådgivande verksamhet med avseende å anskaffningen av bosättningsföremålen.

Enär ett av skälen för införande av bosättningslån varit att motverka avbetalningsköpen, föreslår bank- och fondinspektionen, att lånesökandena skola vara skyldiga att avgiva bindande förklaring, att de icke förvärvat eller ämnade förvärva bosättningsföremål på avbetalning. Kunde dylik förklaring icke avgivas eller funnes anledning förmoda att avgiven förklaring icke vore allvarligt menad, borde ansökningen avslås.

Slutligen har svenska bankföreningen föreslagit, att statsverket måtte beredas rätt till införsel i låntagarnas avlöning för förfallande ränte- och annuitetsbelopp. Detta skulle — anför bankföreningen — vara ägnat att på ett nyttigt sätt erinra om att staten menade allvar med låneformen och att här alltså icke vore fråga om ett understöd.

Framställning av fullmäktige i riksbanken rörande anslag för nästa budgetår för den med bosättningslånen förenade verksamheten.

I skrivelse den 29 april 1943 hava fullmäktige i riksbanken gjort framställning rörande anslag för nästa budgetår för här ifrågavarande ändamål.

Beträffande medelsbehovet för statens bosättningslånefond anföra fullmäktige i huvudsak följande.

Sedan 1943 års riksdag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisat ett reservationsanslag av 3,000,000 kronor till statens bosättningslånefond, hade till nämnda fond inalles anvisats 26,000,000 kronor.

I skrivelse den 29 oktober 1942 hade fullmäktige preliminärt beräknat, att för tillgodoseende av bosättningslåneverksamheten under nästa budgetår skulle erfordras, att fonden tillfördes ett belopp av 4,500,000 kronor. Till

grund för denna uppskattning hade legat vissa kalkyler, sammanställda i en vid skrivelsen fogad tablå. I denna hade antalet nya lån under innevarande budgetår beräknats komma att uppgå till omkring 15,000 med ett lånebelopp av 13,000,000 kronor. Då vid ingången av budgetåret 1942/43 den sammanlagda utlåningen från fonden uppgått till omkring 19,920,000 kronor samt under budgetåret inflytande amorteringar uppskattades till 7,000,000 kronor, hade i nämnda skrivelse medelsbelastningen å fonden vid budgetårets slut beräknats utgöra $(19,920,000 + 13,000,000 - 7,000,000)$ 26,200,000 eller i avrundat tal 26,000,000 kronor.

Såsom framginge av en nu gjord sammanställning hade under de tre första kvartalen av löpande budgetår utlämnats sammanlagt omkring 10,500 lån med ett lånebelopp av omkring 8,920,000 kronor. Med utgångspunkt från att lånens antal under sista kvartalet av budgetåret komme att något överstiga antalet under motsvarande tid föregående år samt att lånebeloppen i genomsnitt komme att bli lika stora som under den senaste tiden varit fallet, torde man kunna uppskatta antalet lån under hela budgetåret till 13,700 och det totala lånebeloppet till 11,700,000 kronor. Om man vidare utginge från att under budgetåret ett sammanlagt belopp av 6,600,000 kronor komme att inflyta i amorteringar, skulle av de 26,000,000 kronor, som anvisats, vid budgetårets slut hava tagits i anspråk $(19,920,000 + 11,700,000 - 6,600,000)$ 25,020,000 kronor eller i avrundat tal 25,000,000 kronor. Ett belopp av omkring 1,000,000 kronor skulle enligt dessa beräkningar komma att kvarstå såsom reservation till nästa budgetår.

För nästa budgetår hade fullmäktige i sin förenämnda skrivelse den 29 oktober 1942 preliminärt beräknat de nya lånens antal till 15,000 och det sammanlagda lånebeloppet till 13,000,000 kronor. Det vore möjligt, att antalet lån komme att understiga nämnda siffra. Däremot finge man förutsätta, att om 1941 års befolkningsutrednings förslag rörande höjning av lånens maximibelopp från 1,000 till 1,250 kronor vunne statsmakternas bifall, en viss höjning av det genomsnittliga lånebeloppet komme att ske. Under de två senaste åren hade en viss förskjutning uppåt av lånebeloppen skett och för innevarande budgetår uppginge den genomsnittliga siffran till omkring 850 kronor. Om man räknade med att lånen under nästa budgetår komme att i medeltal utgöra 950 kronor, skulle för utlämnande av nya lån under budgetåret erfordras ett belopp av $(15,000 \times 950)$ 14,250,000 kronor, vilket belopp torde kunna avjämnas till 14,000,000 kronor. Fullmäktige hade tidigare beräknat att cirka 8,500,000 kronor skulle inflyta i amorteringar under nästa budgetår. Det vore möjligt att denna siffra komme att visa sig vara något för hög, men med hänsyn till att beloppet för nyutlämnade lån ävenledes torde vara beräknat i överkant, syntes man kunna bortse härifrån. Medelsbehovet under nästa budgetår skulle sålunda kunna uppskattas till $(14,000,000 - 8,500,000)$ 5,500,000 kronor. Eftersom enligt vad nämnts en reservation beräknades kvarstå å 1,000,000 kronor, skulle medelsbehovet följaktligen under budgetåret 1943/44 utgöra 4,500,000 kronor. Försiktigheten syntes emellertid bjuda, att anslaget till fonden för nästa budgetår bestämdes till 5,000,000 kronor.

Vad beträffar anslaget till statens bosättningslån: ersättning åt ortsbudenden erinra fullmäktige, att fullmäktige under förutsättning att ortsbudens arbete skulle komma att ökas genom inhämtande av utdrag ur socialregistret föreslagit en höjning av den till ortsbudenden utgående ersättningen till 3 kronor 50 öre, om ortsbudets yttrande avsåge båda lånesökandena, men eljest till 2 kronor 30 öre. Med hänsyn härtill

ävensom till den ökade omfattning bosättningslåneverksamheten erhållit och beräknades jämväl i fortsättningen erhålla föreslå fullmäktige, att anslaget, som för närvarande är upptaget till 27,000 kronor, måtte höjas till 50,000 kronor.

Med avseende å anslaget till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken hemställa riksbanksfullmäktige, att det nuvarande anslagsbeloppet av 50,000 kronor måtte för nästa budgetår höjas till 75,000 kronor.

Fullmäktige erinra vidare, att fullmäktige förordat anordnande av en konferens med representanter för riksbankens avdelningskontor samt med vissa ortsombud för att söka uppnå enhetliga grunder för låneprövningen, därvid kostnaderna för konferensen beräknats till 10,000 kronor. Fullmäktige anse, att för ändamålet bör för nästa budgetår under rubriken statens bosättningslån: sammanträden med ortsombud m. fl. anvisas ett särskilt anslag. Enligt fullmäktiges mening bör detta anslag av försiktighetsskäl bestämmas till 12,000 kronor.

Departementschefen.

De undersökningar, som verkstälts rörande den statliga bosättningslåneverksamheten, synas mig hava visat, att denna verksamhet — trots förefintliga svagheter — dock varit till betydande nytta, i det den å ena sidan stimulerat familjebildningen och å andra sidan minskat omfattningen av en på avbetalningsköp grundad bosättning. I likhet med 1941 års befolkningsutredning är jag därför av den uppfattningen att sagda verksamhet bör fullföljas. Ej heller anser jag mig böra för närvarande ifrågasätta någon väsentlig omläggning av de för lånen gällande bestämmelserna. Det sagda innebär, bland annat, att jag icke för närvarande finner mig böra förorda en övergång till ett lånesystem, enligt vilket frihet från återbetalningsskyldighet för viss del av lånet medgives för varje barnafödelse.

Enligt min mening bör man alltså vid reformering på förevarande område inskränka sig till att undanröja de brister, som befunnits vidlåda låneverksamheten i fråga. Jag går nu att taga ställning till de olika förslag som i berörda syfte framlagts.

Utan tvivel är det av största betydelse att sörja för att bosättningslånen komma att användas på bästa möjliga sätt. För möjliggörande härav hava vissa inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga föreslagit, bland annat, uppbyggande av en särskild organisation med ett flertal konsulenter, vilka skulle få till uppgift att lämna opartisk rådgivning för lånemedlens utnyttjande. De sakkunniga hava även förordat anordnande av allmän upplysningsverksamhet i ämnet i skolorna och annorstädes. Då för närvarande inom befolkningsutredningen pågå undersökningar rörande tillskapande av en allmän rådgivnings- och upplysningsverksamhet i hushållsfrågor, synes mig resultatet av dessa undersökningar böra avvaktas, innan de sakkunnigas förslag i berörda hänseenden upptagas till prövning. Jag kan därför icke nu förorda sagda förslag.

Däremot vill jag tillstyrka de förslag, som framlagts rörande ändrade formulär för låneansökningarna och rörande utfärdande av handledning för ortsombuden, vartill skulle fogas vissa bosättningsplaner. Därest dessa förslag realiseras, torde lånesökandena komma att erhålla en väsentligt bättre vägledning rörande det sätt, varpå en ändamålsenlig bosättning kan ske, än som tidigare förekommit. Samtidigt torde de fullständigare ansökningshandlingarna för riksbanken avsevärt underlätta en rättvis bedömning av lånebehovet. Såväl de nya formulären till låneansökningar som handledningen och bosättningsplanerna torde böra utarbetas genom riksbankens försorg.

Medan besparingsberedningen och omförmälda sakkunniga förordat olika åtgärder för vinnande av kontroll rörande lånemedlens användning, har befolkningsutredningen icke ansett sig böra tillstyrka åtgärder i detta syfte. I de yttranden, som avgivits över utredningens förslag, hava likaledes meningarna på denna punkt varit ganska delade. Givetvis skulle det i och för sig vara önskvärt om genom en kontroll garanti kunde skapas för att beviljade lån komme till användning på avsett sätt. Det har emellertid visat sig, att anordnande av en effektiv kontroll i berörda hänseende är förenat med betydande svårigheter. Med hänsyn härtill och då direkta missbruk av lånemedlen torde vara sällsynta, är jag icke beredd att förorda något förslag avseende dylik kontroll.

Utredningen har i detta sammanhang föreslagit, att lånemedlen skulle insättas på motbok i sparbank, postsparbanken eller affärsbank. Härmed skulle framför allt vinnas, att låntagare bringades i kontakt med de olika sparinstitutionerna, vilket ansetts kunna bliva av betydelse för deras kommande ekonomiska livsföring. I flera av de yttranden, som avgivits över förslaget, har uttalats tvekan rörande värdet av förslaget. Detta har bland andra avstyrkts av sparbanksinspektionen, som därvid påpekat, att ett bifall till det samma skulle medföra omgång och kostnader. Då ett genomförande av förslaget enligt min mening knappast skulle medföra åsyftad verkan, anser jag mig icke böra biträda detsamma.

Ortsombuden väljas för närvarande av kommunerna. Besparingsberedningen, som ansett, att ombuden borde utses av statliga organ, har föreslagit, att ombuden skulle förordnas av riksbanken eller, om detta ej vore lämpligt, av länsstyrelserna. Å andra sidan har befolkningsutredningen föreslagit, att ombuden väl som hittills skulle väljas av kommunerna men att valen för godkännande skulle underställas riksbankens prövning. Av de yttranden, som avgivits i ämnet, framgår, att meningarna i denna fråga starkt brutit sig. För min del finner jag det mindre lämpligt, att åt riksbanken eller länsstyrelserna anförtro uppgiften att utse ortsombuden, då riksbanken torde sakna erforderlig personkännedom för ändamålet och länsstyrelserna icke i övrigt hava att taga någon befattning med ifrågavarande verksamhet. Å andra sidan kan jag icke heller ansluta mig till befolkningsutredningens förslag, som förefaller onödigt omständligt. Då vidare den nuvarande ordningen för val av ortsombud icke medfört större olägenheter, får jag därför tillstyrka, att denna ordning bibehålles.

Ej heller den förkortning av mandattiden från två till ett år, som förordats av befolkningsutredningen, anser jag mig böra förorda.

Den höjning av lånemaximum från 1,000 kronor till 1,250 kronor, som föreslagits av befolkningsutredningen, har motiverats med den prisstegring vilken ägt rum under de senaste åren. Då det nuvarande maximibeloppet uppenbarligen i många fall är otillräckligt, får jag tillstyrka detta förslag.

Enligt befolkningsutredningens förslag skulle riksbanken, då omständigheterna därtill föranledde, kunna medgiva uppskov med erläggande av amortering å beviljat lån. Häremot torde icke vara något att erinra. I sak innebär detta förslag icke någon nyhet, då i realiteten riksbanken — ehuru utan stöd av uttrycklig föreskrift i ämnet — i stor utsträckning nödgats medgiva anstånd med amorteringen. I likhet med utredningen anser jag det onödigt att bestämma någon maximitid för amorteringstidens förlängning.

Jag vill vidare understryka angelägenheten av att såvitt möjligt enhetliga normer tillämpas beträffande låneverksamheten. För underlättande härav bör den konferens, som förordats av utredningen, under nästa budgetår komma till stånd.

I enlighet med vad befolkningsutredningen förordat torde vid ansökningarnas prövning en viss hänsyn böra tagas även till sökandenas hälsotillstånd för att undvika att bosättningslån tillerkännas sökande, som med skäl kunna väntas komma att på sina barn överföra svårartade sjukdomar eller defekter. Det synes därför lämpligt, att riksbanken har möjlighet att vid behov anlita medicinsk sakkunskap. Såsom befolkningsutredningen föreslagit, bör för bestridande av härmed följande kostnader kunna tagas i anspråk anslaget till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken.

Då socialregistret ofta kan innehålla upplysningar av vikt för bedömande av föreliggande ansökningar om bosättningslån, anser jag det vidare påkallat, att — på sätt föreslagits av befolkningsutredningen — ortsombuden beredas möjlighet att erhålla uppgifter ur detta register rörande sökandena. Sådan möjlighet bör även beredas riksbanken. Beträffande den ändring i lagen om socialregister, som erfordras i händelse av bifall till detta förslag, gör jag framställning i annat sammanhang.

I de fall, där ortsombuden inhämta uppgifter från socialregistret, böra de erhålla förhöjd ersättning enligt av fullmäktige i riksbanken föreslagna grunder.

Vad härefter angår medelsbehovet för nästa budgetår kan jag ansluta mig till de beräkningar, som framlagts av fullmäktige i riksbanken. Jag förordar alltså, att det under kapitalbudgeten uppförda anslaget till statens bosättningslånefond upptages till 5,000,000 kronor samt att femte huvudtiteln anslag till statens bosättningslån: ersättning åt ortsombud och till statens bosättningslån: ersättning åt riksbanken uppföras med 50,000 kronor respektive 75,000 kronor. I överensstämmelse med fullmäktiges förslag bör vidare under rubriken statens bosättningslån: sammanträde med ortsombud m. fl. anvisas ett anslag av 12,000 kronor. Även detta anslag, som bör vara obetecknat, bör upptagas under femte huvudtiteln.

Såsom framgår av vad jag inledningsvis anfört, anvisades för budgetåret 1942/43 ett obetecknat anslag av 15,000 kronor till statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet. Anslaget, som var avsett för viss försöksverksamhet på hithörande område, har huvudsakligast utnyttjats för att undersöka det sätt, varpå beviljade bosättningslån kommit till användning, ävensom möjligheten att åstadkomma förbättrade förhållanden härutinnan. Även för nästa budgetår torde en försöksverksamhet rörande bosättningslånen böra komma till stånd. Denna torde emellertid främst böra få till uppgift att lämna råd och anvisningar åt lånesökande. Rådgivningen torde böra förläggas till vissa orter i olika delar av riket. I den mån så låter sig göra, bör därvid anknytning sökas till den verksamhet, som utövas av arbetarnas bildningsförbund och andra folkliga organisationer. För ändamålet torde även nu böra anvisas ett obetecknat anslag av 15,000 kronor, rubricerat statens bosättningslån: viss upplysningsverksamhet. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter rörande användningen av detta anslag.

Under återopande av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna av mig förordade ändrade grunder för statliga bosättningslån och för ersättning åt ortsombud för yttranden över ansökningar om dylika lån;

dels ock för budgetåret 1943/44 anvisa

a) under femte huvudtiteln

1) till Statens bosättningslån: *Ersättning åt ortsombud* ett förslagsanslag av 50,000 kronor;

2) till Statens bosättningslån: *Ersättning åt riksbanken* ett förslagsanslag av 75,000 kronor;

3) till Statens bosättningslån: *Viss upplysningsverksamhet* ett anslag av 15,000 kronor;

4) till Statens bosättningslån: *Sammanträde med ortsombud m. fl.* ett anslag av 12,000 kronor;

b) under kapitalinvesteringar, statens utlåningsfonder,

till Statens bosättningslånefond ett investeringsanslag av 5,000,000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Anders Lundstedt.